

CARNAVAL, LA FESTA INVISIBLE

Pep Fornés

Parlar dels orígens del Carnaval no és parlar només de festa, és parlar de religió. La seva dimensió i presència en llocs distants del planeta, com també la seva relació amb altres festes de l'hivern, ha portat els estudiosos de la mitologia popular a situar el seu origen en un temps molt remot. Segons aquestes teories les històries sagrades de l'antigor, les contalles de les gestes dels déus dels pobles vençuts passarien a formar part de la temàtica oculta de contes i llegendes, i es farien presents a les festes que tot poble recrea com a expressió simbòlica de la seva memòria col·lectiva.

Els déus del poble vençut solen ser oficialment dimonis pels qui detenten el poder de nova planta. Així és com les exterioritzacions de la religió vençuda han estat reprimides amb la màxima cueldat al llarg de la història, i només han estat permeses les adaptacions edulcorades que la religió dels vencedors hagi pogut autoritzar. Febrer és el mes central del Carnaval, i la festa coincideix amb la darrera lluna nova de l'hivern, per aquesta raó varia de data en el calendari. Aquesta calendarització marca períodes de quaranta dies amb moments de festa i moments de no-festa.

Els primers estats civilitzadors no només organitzaren l'espai ciutadà, sinó que també organitzaren el temps i el feren sagrat. Els romans dividien el seu calendari en dies fasti, propicis per a l'activitat judicial i de qualsevol ordre, i dies nefasti o dies ater, dies negres no propicis per als actes públics i les assemblees populars. Ovidi anomenaria Fastos el seu poema narratiu de les festes romanes.

Sovint se sol considerar el Carnaval com a un cicle festiu que aniria des de mitjans de gener fins a finals de febrer, abastant festes com Sant Antoni i el mateix Carnaval, però també hi ha qui relaciona aquest cicle amb un cicle de festes d'inversió més extens: Santa Àgata, Sant Nicolau de Bari, Nadal, els Sants Innocents, la Candelera.

Essent més agosarats podríem suggerir que Afrodita, Dionisios, Heracles, Faune, la Mare de Déu de la Llet, Santa Àgata, la Candelera, Dijous Gras, Sant Antoni, les festes romanes de les Lupercàlia, les Matronàlia o les Saturnàlia, serien totes divinitats i celebracions religioses de la Mediterrània que hi tindrien relació. També podríem relacionar l'origen del Carnaval amb les festes del calendari lunar dels celtas com la dels llaços de Lug, les Lugnasad, o amb les festes dels bous d'Egipte, les Cherubs. Però no caldrà, ja que del que es tracta és d'entendre que estem parlant d'una festa que té prou història com per ser considerada com un fet prou seriós com per a ser respectada.

El ritual expressa passions i sentiments que no són visibles en la vida quotidiana a causa del capteniment que imposa la norma social. Julio Caro Baroja afirmava ja els anys 60 en la seva obra "El Carnaval": "La religión cristiana ha permitido que el calendario, que el transcurso del año, se ajuste a un orden pasional, repetido siglo tras siglo. a la alegría familiar de la Navidad le sucede, o ha sucedido, el desenfreno del Carnaval, y a éste, la tristeza obligada de la Semana Santa (tras la represión de la Cuaresma). En oposición al espíritu de la triste y otoñal fiesta de Difuntos, está el de las alegres fiestas de primavera y de verano."

Edmund Leach considerava que els rituals poden ser entesos com la representació dels drames d'una societat que expressa els seus conflictes i els solapa. Claude Lévi-Strauss i sobretot Víctor Turner aprofundirien en l'interès per les emocions individuals que aflorarien en les celebracions rituals, posant de manifest la communitas, aquella idea utòpica de paradís, d'una situació liminar ideal en què es manifesta la força creativa del procés ritual, en la qual es dona una relació social idealitzada aparentment igualitària i solidària.

Les festes, totes les festes, respiren d'una forma o altra aquest aire conceptual, però el Carnaval n'és el paradigma. La transfiguració de tots i de cadascú enmig d'un somni col·lectiu en el qual el ric i el pobre confonen la seva modèstia i opulència. Un temps simbòlic en el qual el savi i el foll manifesten públicament la seva semblança. Un temps de prodigis en qual el dia es pot fer nit i la nit es pot fer dia. Un temps sagrat on la *communitas* es fa perceptible, un espai liminar on estan permeses totes les expressions dels marges i on la gent marginal té un paper en la societat aparent de la festa.

El Carnaval és sobretot participació. La festa representa la societat que la celebra, la dinamitza, posa en qüestió les seves normes, posa en evidència els seus conflictes i les seves contradiccions. No hi ha Carnaval ni festa sense transgressió de qualsevol ordre, la festa comporta en sí mateixa un grau de dissidència i, per tant, constitueix un exercici espontani de llibertat individual i col·lectiva. Una festa és festa quan la gent la celebra, quan se la fa seva. Una festa és més festa com menys es pot controlar des del poder.

Assumir col·lectivament el repte de celebrar veritables festes sol ser un símptoma d'estabilitat social i de llibertats públiques. Sovint s'ha establert un paral·lisme entre el nivell d'intensitat festiva de la festa del Carnaval, amb les prohibicions i permisivitats que ha sofert, i el moment polític pel que travessava el país. Els mites vius pertanyen al domini de l'oralitat, d'allò que no s'escriu. Com he intentat expressar, els símbols rituals posen en evidència les tensions entre les normes socials i les emocions de la gent. Aquest contingut psíquic del símbol és el que li confereix valor transformador.

Ara com ara, el calendari festiu dels barris de Barcelona té en el Carnaval un moment brillant pel que fa a la implicació de la gent en la festa. A diferència de com passa a d'altres festes, més multitudinàries quant a públic, en les que la participació s'esdevé majoritàriament de forma passiva com espectador, en canvi en el Carnaval, la participació de la gent és més activa i espontània, o si més no el model i el ritual festiu conviden a que ho sigui. Aquest fet prova que, en general, la festa ha estat assumida per una part significativa dels festers dels barris de Barcelona, els qual se l'ha fet seva des de la pròpia acció personal i col·lectiva.

Tanmateix, l'exteriorització festiva, o millor dit, la presència de la festa no és tan evident a la ciutat com en altres festes ni tan espectacular com en els carnavals d'altres pobles i ciutats catalanes. Això és degut a que la festa i els seus agents es disseminen per tot el territori, agrupant-se en temps i espais festius de dimensió petita, per la qual cosa no es fan notar tant. La transgressió festiva té en el Carnaval la seva màxima expressió. L'ànima del Carnaval es manifesta, sobretot, en la seva literatura satírica. L'anonimat d'un Ban satíric, emmascarat darrera un Consell dels Bulls a Gràcia, la mordacitat de El Equipo médico Habitual a Sants, són un patrimoni festiu que semblava perdut amb el franquisme que el va prohibir.

Malgrat això, els bans, partes mèdics, proclames, anuncis i testaments del Carnaval no tenen visibilitat més que a nivell de barri.

La dimensió barcelonina del Carnaval arriba tot just a una Rua amb vocació de ciutat, que prou que ha reeixit, i multitud de desfilades a cada racó dels diferents barris, on agrupaments escoltes, associacions de veïns i col lectius més o menys organitzats de nois i noies recreen les seves fantasies efímeres; on mestres i mainaderes amb més voluntat que criteri passen files de criatures embolicades en bosses d'escombreries i tota mena de materials reciclats, cantant consignes apreses amb terminacions rimades en -toltes i -auxa. Malgrat els darrers intents municipals, el Carnaval de Barcelona continua sent una festa dispersa. Però la dimensió petita dels més de 200 actes festius, que en cada edició desplega, no hauria de condemnar aquest Carnaval a una permanent minorització en relació a d'altres, ja que ben bé podria ser que aquest fós veritablement l'autèntic model festiu barceloní per al Carnaval, una festa arraixada i caòtica en que preval la improvisació pel damunt de la planificació. No es tractaria d'una versió esteticista ni d'una festa espectacle, sino simplement d'una festa urbana, popular i prou.

Massa sovint els qui han pensat en el Carnaval barceloní més recent l'han criticat per poc espectacular i massa municipal i han evocat un suposat imaginari col lectiu dels carnavals d'abans de la guerra civil, en què el Passeig de Gràcia o la Rambla s'omplien de carrosses ben guarnides, oblidant sovint que darrera d'aquestes opulències hi havia cases comercials i un munt de patrocinadors i institucions. També hi ha hagut qui, de tant llegir el Costumari de l'Amades, ha arribat a creure que si un espartenyer del Born era capaç de mobilitzar els barcelonins més festers de finals del segle XIX, qualsevol butifarrer d'avui seria ben capaç de mobilitzar masses, i això no és ben bé així.

Encara avui podem veure a Barcelona publicitat que anuncia viatges als carnivals de Venècia, Rio i Tenerife, i encara hi ha qui s'estima més anar a Sitges, a Vilanova o a Solsona a veure l'espectacle de la gent que baixar al carrer de casa a lluir la pròpia màscara.

La societat de l'opulència sol generar frustració i manca d'autoestima en molta gent. Quan s'estigmatitza la mediocritat també es menysprea la festa més popular, el Carnaval comunitari. El Carnaval dels barris de Barcelona esdevé llavors la festa invisible, un patrimoni popular modest i molest alhora que fa la guitza al poder de la forma més barroera i incorrecta, però que conecta en allò més essencial amb l'ànima del Carnaval mordaç i crític, dissident i insubmís, descarat i desacomplexat, lliure perquè no té pretensions de refinament estètic. La gent que surt de festa per Carnaval sol tenir la pretensió de passar-s'ho bé i prou, encara que això sigui políticament incorrecte.

De fet la primera referència històrica documentada del Carnaval de Barcelona és una prohibició del Consell de Cent referent a les batalles de taronges podrides a la Rambla. Això també ha estat ben poc visible, gairebé tan invisible com el mateix esperit del Carnaval.